

Kultúránk kivételes kincse: a pusztatomaji trecentotáblakép

2013 szeptemberében volt látható Szolnokon, a Damjanich Múzeum kiállításán az a jeles festmény, amelyet hídvégi és oltszemi **gróf Nemes János** (1863-1928) magyar királyi hadnagy, a magyar főrendi ház örökös tagja Firenzében vásárolt a XX. század elején - a Szolnok megyei birtokán, Pusztatomajon építtetett remekművű neogótikus kápolnájának főoltára számára.

Zsolnay László művészettörténész, a szolnoki Damjanich János Múzeum képzőművészeti osztályának vezetője 2010-ben a kunhegyesi plébánián fedezte fel ezt a képet és kölcsönkérte a szolnoki múzeum kiállítására.

A fatáblára festett kép hátoldalán két viaszpecsét jelzi, hogy Firenzéből, a Ricorboli városrészből származik a festmény. A pusztatomaji kápolnát 1892-ben szentelték fel Szent Móric tiszteletére. Móric volt a védőszentje gróf Nemes János úr apósának. A korabeli újsághír szerint – amely a kiállításon olvasható – a kápolna főoltárát eredetileg Vastagh György festménye ékesítette, amelyet **gróf Nemes Vince** (1830-1896), János édesapja készíttetett. Ő császári és királyi kamarás, máltai lovag és a magyar főrendi ház örökös tagja volt. Bécsben halt meg, feltehetően ott temették el.

A birtok és így a kápolna gondozását elsőszülött fia, az említett János gróf folytatta. Ő értesülhetett 1906-ban a Rómában élő testvérétől, Alberttől - aki a magyar király rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere volt, és akinek felesége, Karolina Spaletti-Tivelli (1872-1967) firenzei születésű grófnő és egy olasz királyi szenátor lánya volt -, hogy Firenzében a Ricorboli körzet híres Mária-kegyhelyének a temploma már kicsi a hívek és a zarándokok befogadására, ezért új templom építését határozták el a templom kertjében. Az anyagiak előteremtése érdekében megkezdtek a középkori templom kincseinek kiállítását. Ezután vehette meg gróf Nemes János

Firenzében ezt a képet. Sajnos a firenzei templom irattára az Arno folyó 1966. évi hatalmas áradásakor szinte teljesen megsemmisült, így nem őriz feljegyzést az adás-vételről. A Nemes család iratainak sorsa pedig számunkra ismeretlen. De a vétel tényét és az Itáliából való kiviteli engedélyt a fatábla hátlapjának pecsétjei egyértelműen igazolják. A firenzei új templomot 1926-ban szentelték fel. A középkori templomot, amely a XII. század végétől már ismert volt, ezt követően bontották el, hogy ne takarja el az új templomot.

Az új Firenze-Ricorboli Santa Maria-templom legfőbb kincse a régi templomból származó kegykép, amely Giotto hiteles alkotása életének utolsó éveiből, 1334-36-ból. Fehér ruhában és kék palástban ülő trónoló Madonnát ábrázol, aki szembefordulva öleli magához a bal karján ülő gyermekét. A gyermek hosszú piros ruhát visel. A trónus magas támláját arany-díszes piros kárpit borítja. A trónus két oldalán, a trón oldalát tartó oszlopok közül két-két térdelő angyal tekint nagy áhítattal az Istenanyára. A középkori templom minden bizonnyal hasonló magas színvonalú művészi alkotásokkal lehetett ékesítve.

A pusztatomaji kápolna oltárképe két álló férfi szentet ábrázol, arany háttér előtt. A bal oldali hermelinbéléses lovagi öltözetet viselő világi férfi, míg a jobb oldali domonkos szerzetes. A csúcsíves záródású fatáblára festett kép bizonyosan egy többrészes oltárképnek (amelyet részeire bontva bocsátottak áruba) a polittico része volt. A pusztatomaji tábla szépen faragott neogótikus keretét minden valószínűség szerint gróf Nemes János készíttette. Ő, aki 1895-ben Budapesten tartotta az esküvőjét kőrösszeghi és adorzáni gróf Csáky Nataliával (1872- 1940), mint a főrendi ház tagja közvetlen közlő látta Parlamentünk pompás neogótikus-historikus épületének hosszú évekig (1902-ig) tartó munkálatait. A pusztatomaji kápolna építését is innen, Steindl Imre környe-

zetéből hívta. Pesten a gróf jól ismerhette a Tudományos Akadémia épületében lévő Országos Képtárat, amely magában foglalta Ipolyi Arnold híres képtárának legjelentősebb kincseit, köztük számos trecentotáblaképet. Ezek éppen 1906-ban kerültek a Hősök terén megnyílt Szépművészeti Múzeum épületébe. Személyesen is ismerhette Pulszky Károlyt, a Szépművészeti Múzeum tudós őrét, aki a millenniumra készülve éveken át járta Itália városait, hogy minél jelesebb műtárgyakat vásároljon a Múzeum számára. Gróf Nemes János ismerhette az 1875-től nyilvános múzeumként látogatható esztergomi Keresztény Múzeumot is, Simor János prímás Rómában vásárolt Bertinelli-gyűjteményének jeles középkori táblaképeit. Mi sem természetesebb, mint hogy ő is itáliai gótikus táblaképpel kívánta ékesíteni az ő neogótikus kápolnáját. A XIX. század közepétől, de főképp annak utolsó évtizedeiben és a századfordulón egész Európa, de Amerika is, hihetetlen lelkesedéssel fordul a középkor művésze felé. Franciaországban a Loire menti kastélyok ekkor újulnak meg, és ott kezdi pályáját Lechner Ödön jeles építészünk, aki a magyar építészetnek világhírnevet szerzett a XIX. század utolsó éveiben. Világszerte új műgyűjtemények alakulnak, amelyek éppen a XIV. század itáliai művészetét értékelik a legtöbbször. A historikus-neogótikus paloták ablakait középkori üvegablakok részeivel ékesítik, a belső festés, a berendezés tárgyai, a kertek kút-kávéái, szobrai mind középkori emlékekkel gazdagított neogótika. Gróf Nemes János kastélyát is bizonyára sok szép eredeti középkori műtárgy díszíthette a neogótikus alkotások mellett.

Az 1928-ban Szepesmindszenten meghalt gróf Nemes Jánost végakarata szerint pusztatomaji kápolnájában temették el. A gróf Szepes megyei feleségét, Csáky Natália császári és királyi palotahölgyet is ide temették 1940. szeptember 3-án, aki Budapesten halt meg.

Gróf Nemes Jánosnak hat gyermeke volt, akik 1944-ben családjukkal külföldre menekültek. A II. világháborút követő években a grófi birtokból termelőszövetkezet alakult. A kápolna még 1965-ig használatban volt, de azután kifosztották. A főoltáron álló táblaképet a fosztogatók otthagyták, és a jószándékú emberek bevitték a kunhegyesi plébániára. Itt őrizték a képet 2010-ig.

Engem Zsolnay László értesített a kép felfedezéséről. Egyúttal megkért, hogy tekintsem meg a képet és mondjak véleményt arról, hogy valóban eredeti XIV. századi festményről van-e szó. Rajtam kívül **Wierdl** Zsuzsa festő restaurátor művész is megvizsgálta a képet, aki Magyarországon az egyedüli, aki a középkori itáliai festmények restaurálásával Itáliában szerzett nagy gyakorlatot. Megállapítottuk, hogy a kép neogótikus keretbe foglalt eredeti XIV. századi festmény. Azt is elmondtuk, hogy a kép állapota sürgős állagmegóvást igényel, amelynek megkezdéséig Wierdl Zsuzsa – aki az ICOMOS, az UNESCO alá tartozó nemzetközi műemlékvédelmi szervezet festőrestauratori bizottságának az elnöke - leragasztotta a legveszélyeztetettebb részeket, ahogy ez a kiállításon látható is.

A képet bemutató szolnoki kiállítás megnyitóján, 2013. aug. 29-én, az egykor még a gróf szolgálatában állott emberek, akik jól ismerték a kápolnát is, elmondták, hogy a gróf számtalanszor említette, hogy ezt az igen régi és értékes képet Firenzében vette.

A korszak festészetével foglalkozó művészettörténészként megállapítottam, hogy a XIV. század második felében készült a kép, az 1347-48. évi egész Európára kiterjedő hatalmas pestisjárvány után, amely a művészetekre is óriási hatást gyakorolt. A Giotto nevével jelzett XIV. századeleji protoreneszánsz felfogással szemben - amely a festmény sík felületén igyekezett érzékeltetni a látvány háromdimenziós reális térét - a század második felében előtérbe került a korábbi, a reális környezetet nem jelző, inkább síkszerűbb ábrázolásmód. A Szépművészeti Múzeumban lévő 1385-ben készült *Spinello Aretino* által festett táblaképpel közel egykorúnak tartjuk a pusztatomaji kápolna egykori képét, amelynek mesterét csak a kép Wierdl Zsuzsa által javasolt megtisztítása után lehet majd meghatározni, mivel nagyon valószínű, hogy a neogótikus keretben történt elhelyezéssel egyidőben a képen átfestések, kiegészítések történtek.

A kép és a pusztatomaji kápolna romjának felfedezése és a vele kapcsolatos kutatások megindítása, továbbá a grófi Nemes családdal való kapcsolat felvétele Zsolnay László művészettörténész érdeme. Információnk sze-

rint gróf Nemes Jánosnak a világ minden tájára szétszóródott leszármazottai 1990. óta minden év novemberében felkeresik a kunhegyesi plébániát, ahol őseikért szentmisét mondatnak. A pusztatomaji kápolnát építtető és a XIV. századi képet vásárló gróf Nemes János unokája, **gróf Nemes Vince** (aki 1942-ben Budapesten született) immár évek óta ismét itthon, Kunhegyesen él, és **pompásan újjáépítette a tomaji kastélyukat**. Az ő egyik fia Budapesten dolgozik. Tehát a család napjainkban is folytatja, őseinek példáját követve, hazai kultúránk gyarapítását.

A kép és a pusztatomaji romos kápolna ma is álló szép neogótikus kapuzata ékesszóló bizonyítéka a XIX. század végén, ill. a XX. század elején élt művelt hazai arisztokrata családok művészetpártolásának.

Tisztelettel adózzunk honfitársunk, Nemes János gróf áldozatkészsége előtt. Külön tisztelet és hála illeti a kunhegyesi plébánosokat, mindegyikük a nagyműveltségű *Bollók Emilt*, akik a II. világháborút követő zavaros években megőrizték a festményt.

A kép az európai kulturális örökség része, hazai kultúránk kivételes kincse!

